

LIIGA VÄHE ROOTERINGI, LIIGA PALJU McVICARIT

HARRY LIIVRAND

Georg Friedrich Händeli ooper „Julius Caesar“ („Giulio Cesare in Egitto“, libreto Nicola Francesco Haym). Muusikaline juht ja dirigent: Andres Mustonen. Lavastaja: Georg Rootering (Saksamaa). Kunstnik: Lukas Noll (Saksamaa). Koreograaf: Kati Kivitar. Valguskunstnik: Anton Kulagin. Osades: Julius Caesar – Monika-Evelin Liiv või Teele Jõks, Kleopatra – Helen Lokuta või Katrin

Targo, Cornelia – Monika-Evelin Liiv või Juuli Lill, Sextus – Oliver Kuusik, Andres Köster või Helen Lokuta, Ptolemaios – Mart Laur, Priit Volmer või Pavlo Balakin, Achilles – Aare Saal või René Soom, Nirenus – Triin Ella või Maire Haava, Curio – Olari Viikholm, Märt Jakobson või Aroüds Keinis. Esietendus 27. jaanuaril 2012 Rahvusooper Estonias.¹

Georg Friedrich Händeli „Julius Caesar“. Rahvusooper Estonia, 2012.
Julius Caesar – Monika-Evelin Liiv ja muusikajuht Andres Mustonen.



Georg Friedrich Händeli ühe kuulsama ooperi „Julius Caesari“, *opera seria* absoluutse klassika ning ka *bel canto* laulmisviisi ilmeka näite lavale toomine Rahvusooperis Estonia on ennekõike muusikalise juhi Andres Mustone ni teene ja demonstreerib esmajoones Mustoneni järjekordset sammu kehtestada end sihikindlalt barokses muusikateatris silmapaistvalt ebakonventsionaalse dirigendina. Ühtsed reeglid tänapäeval puuduvad ja interpretatsioon sõltub antud juhul peamiselt muusikalise juhi karismast ja intelligentsist, kuid ka intuitsioonist. Suhestudes intensiivselt laval toimuvaga, sekkub Mustonen lavastusse aktiivselt ka sooleeriva instrumentalistina nagu XVII–XVIII sajandil orkestrijuhitidel kombeks oli. Selle iseloomulikumaks esitluseks sai teise vaatuse teist stseeni lõpetava Caesari *aria d'imitazione*'t „Se in fiorito ameno prato“ saatev tundeküllane viulisoolo. Kui hetkelise etendusliku efekti taotlus välja arvata, jäi aga Kleopatra kuulsas aarias „V'adoro, pupille“ puhkpillimängijate paigutamine loožidesse lavastuslikult ja kõlalisele pigem küsitavaks (traditsiooniliselt paigutatakse libretto järgi üheksast pillimehest ansambel muusade allegooriana selle aaria ajal lavale, Estonia variandis kolm muusikut). Lõivu maksti Estonia kehvale akustikale, mida lavakujunduses ulatuslikult kasutatud pehme katematerjal (kõrbemaastiku vineerist kaarekonstruktsiooni varjajana) veelgi problemaatilisemaks muutis.

Ajaloolistel pillidel Hortus Musicuse liikmetega täiendatud Estonia orkestri esituses tõusid kenasti esile barokile omased kiired meeleoluvaheldused, esmajoones *lamento*-motiivides dueti „Son nata a lagrimar/son nato a sospirar“ saates.

Kui räägitakse *bel canto*'st, seostatakse seda mõistet harilikult teatava tehnilise laulumaneeriga. Ent *bel canto* tähendab ka kaunist meloodiat ja seda helilooja vaatepunktist. Ooperižanri tohutu populaarsus barokiajastul keeras aga *bel canto* topeltkvaliteedi saavutamise sageli asjaks iseeneses, kus eesmärgiks kujunes vaid ülimalt afektirohke dramaatiline ekspressiivsus ja kaelamurdev vokaalne virtuoosus, mistõttu teose süžee muutus kõrvaliseks. Händel on siin omamoodi reformaator, kes toob laulutehnilisel keerulised aariad ning orkestraalsed lahendused laval esitatava draama ja tegelaste teenistusse tagasi, kaotamata samas midagi barokile nii omasest afektatsioonist.

1724. aastal Londonis esietendunud „Julius Caesar“ on selle reformi meistritöö. Sealjuures on huvitav Händeli Caesari-kontseptsioon: kirjutades nimiosalisele kümme kaunist aariat (Estonias esitati mõningate kupüüridega), näeb ta Caesari rolli ooperi dramaturgias aga staatilise kangelasena, kellele vastanduv intriigidesse sukeldunud muu tegelaskond toob lavalisse tegevusse liikuvuse ja omakorda aktiveerib Caesari käitumise. Katkestamata muusikalist arengut, eraldusid Mustoneni käsitluses reljeefselt nii aariad, *accompagnato*-retsitatiivid, duetid kui ka ansamblid. Orkestrist tõstaksin eraldi esile Olev Ainomäe oboe ja Eda Peäske harfisoosid.

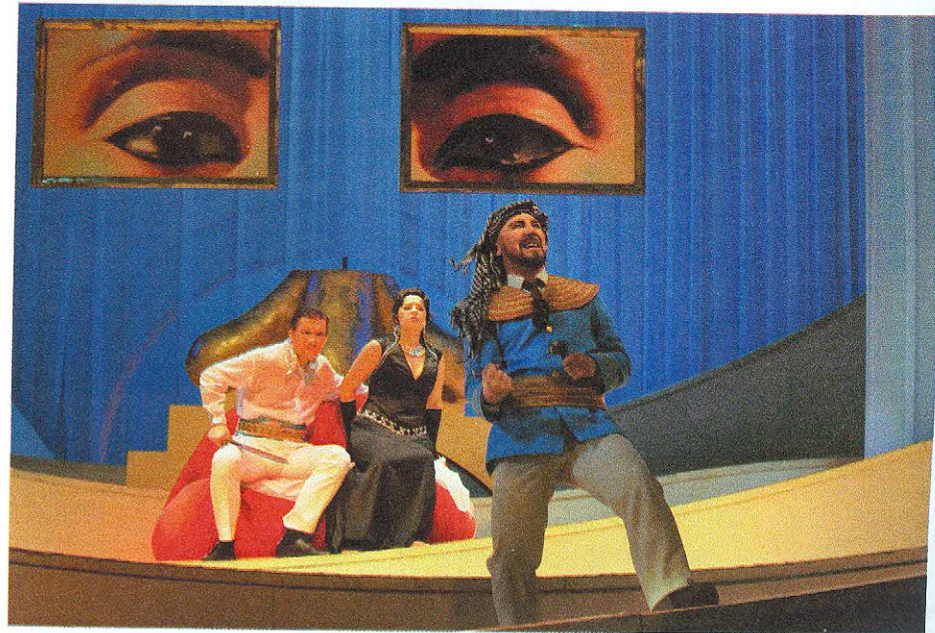
Kuigi Eestis esitatakse sageli ulatuslike soolo-osadega barokseid koorisuurvorme, on barokkooperi laulmise kogemus meil alles lapsekingades ning pealegi ülimalt lünklik: kui jätta kõrvale Johann Valentin Mederi „Kindlameelse Argenia“ etendamine Tallinas 1680. aastal, siis Händelist on Esto-

nias lavastatud varem vaid „Alcinat“ (1985), Vanemuises „Xerxest“ (1997) ning „Acist ja Galatead“ (2006). Mõõdunud aastal toodi Tallinnas EMTA sildi all välja kaks barokkooperit: Mederi „Kindlameelse Argenia“ (esitati kontsertprojektina ka juba 1990. aastate algul; kahjuks jäi seekordne sakslase Thomas Wiedenhoferi lavastus nägemata) ning magistrantide eksamila vastusena Händeli „Rinaldo“. Viimati nimetatut paljastas aga meie tulevaste diplomeeritud lauljate lausa piinlikust tekitavad vähesed oskused baroki vokaaltehnika, sealhulgas retsitatiivide valdamisel ja meie ooperilavastajate jätkuva põua. Samal ajal vaimustas Henry Purcelli semiooperi „Haldjaku ninganna“ instseneering mõõdunud aastal Tartu Sadamateatris nii originaalse režii, vokaalse üldtaseme kui ka näitlejavõimete poolest (muusikajuht Lauri Sirp, lavastaja ja koreograaf Sa-

ša Pepeljajev Venemaalt; osades Mati Turi, Atlan Karp, Karmen Puis, Pirjo Püvi jt). Absoluutselt rahvusvahelisel tasemel Richard Wagneri „Parsifali“ lavastuse kõrval oli see vaieldamatult minu 2011. aasta kodumaise muusikateatri võimsamaid elamusi, seda oleks soovinud tingimata näha Tallinna kultuuripealinna programmis. Ehk siis: vokaalseid kordaminekuid ju on.

Estonia „Julius Caesari“ esietendusel oli baroki laulmistehnikas ning mõtestatud retsiteerimiskunstis kolleegidest suveräänselt üle nimiosa laulnud **Monika-Evelin Liiv**. Kuid mitte ainult laulmises. Liivi orgaaniline Caesar tegi eesti muusikateatris ajalugu ja lõi mingis mõttes kaanoni (justkui Helen Lokuta Tuhkatriinuna) tulevastele Caesaritele nagu välismaal ära vaadatud etendused, mis kodumaiste puudusel kujunevad ühe või teise lavateose hindamise etalonideks ja projitseeruvad

Esiplaanil Achilles – René Soom, tagaplaanil Ptolemaios – Pavlo Balakin ja Cornelia – Monika-Evelin Liiv.



paratamatult võrdlusmaterjalina lõpuks ka kodumaal lavastunud ooperi fooniks.

Händeli kastraatidele kirjutatud Caesari, Ptolemaiuse (Estonia praktikas bass) ja Nirenuse partiid laulavad tänapäeval traditsiooniliselt kontratenorid või metsosopranid ja sopranid. 2001. aasta sügisel nägin Amsterdamis Madalmaade Ooperis Ursel ja Karl-Ernst Hermannil lavastuses ja kujunduses ning Marc Minkowski muusikalisel juhtimisel esmakordselt Händeli „Julius Caesarit“. See visuaalselt kaunis tänapäevane lavastus Egiptuse maastiku minimalistlikult markeerivate püürusetihnikute ning moodsalt riides tegelastega nagu vaatajad saalis tekitas kiiresti meeldiva illusoorse samastumistunde (vaatajale muidu kaugeks jääva barokkooperi puhul igal juhul nii tunnetuslik kui ka esteetiline lisaväärtus). Milline rahvusvaheline unis-

tuste koosseis: Caesarit laulis kontratenor David Daniels, Sextus Magdalena Kožená, Kleoparatat Christine Schäfer, Ptolemaiost Silvia Tro Santafé! Sellest paremat ansamblit on pakkunud mulle vist vaid David McVicari „Julius Caesarit“ lavastus Glyndebourne'i festivalil 2005. aastal (saadav kõigile huvilistele DVDna), kus peaosas laulis võrratult Sarah Connolly.

Metsosopran Monika-Evelin Liivi on veel vara seada kolleeg Connolly kõrvale, kuid tal on kõik häälelised ja näitlejaeeldused kasvada väljapaistvaks solistik. Vabalt koloratuure võtete ja barokklaulu olemust ning tehnikat tunnetav Liiv näitas ennast targa lauljana, kes teab oma võimeid ega pinguta üle. Nii tämbrilt kui ka väliselt olekult ja parajas mahus maskuliinse kehakeele omandanud (harkisjaluseis, rind ees nn kindrali poosis, raske samm), sobis Liiv Caesarit laulma na-

gu tellitult, jättes endast laval mehena usutava mulje. Füüsiline sobivus on travestiarollis esmatähtis, ka metsosopran **Triin Ella** mängis eputava eunuhhina kehastatud Nirenuse usutavaks. (Vahemärkusena: kuid näiteks nimekas metsosopran Hadar Halévy ei veennud jaanuaris Berliini Deutsche Operis esietendunud Rossini „Tancredi“ tiitelrollis just põhjusel, et ta mõjus laval vaid meesterõivaid kandva naisena). Etenduse algul oli märgata Liivil kergelt kõhklust (arioosos „Presti omai l'egizia terra“), mis aga kadus alates aariast „Non è si vago e bello...“, laulja saavutas laval mängulise vabaduse ja tema loodud karakter psühholoogilisi jooni (mis avalduvad ka Händeli muusikas). Teatud häiriv üheplaanilisus rollilahenduses säilis siiski lõpuni. See-eest aariates ja ansamblites esines Liiv oma sõnumit läbitunnetanud ja häält hästi valitseva lauljana.

Teisena oli omas elemendis metsosopran **Juuli Lill** Pompeiuse lese Cornelia. Baroki kandvus ja lopsakus sobis Lillele nii lavaliselt kui ka muusikaliselt, vastates ettekujutusele („Julius Caesarit“ kontekstis väga õigustatult) oma au kaitsvast majesteetlikust rooma matroonist. Esimest vaadust lõpetavas pateetilises duetis („Son nata a lagrimar/son nato a sospirar“) poeg Sextusega (tenor Oliver Kuusik), kus taasnägemise igatsust sümboliseerib kajavõte mõlema solisti sarnase meelodiakäiguna, ilmusid Lille hääle vajalikud sügavad tundetoonid ning emaarmastust väljendav stseen omandas seksuaalselt üsna ambivalentse iseloomu.

Oliver Kuusik mängis küll kenasti välja kohmaka teismelise nooruki, kuid partii jäi lauljale kohati liiga kõrgeks ning aariad kõlasid võrdlemisi raskepäraselt. Metsosopran **Helen**

Nirenus – Triin Ella, Achilles – Aare Saal ja Sextus – Oliver Kuusik.



Cornelia – Juuli Lill ja Sextus – Oliver Kuusik.



Lokuta füüsilises sobivuses Kleopatra osasse pole kahtlust – kütkestavat, võrgutavat ja mitmenäolist kuningannat esitas ta loomuliku sensuaalsusega ning suutis professionaalina Kati Kivitari labastest tantsuseadetest enamasti üle olla. Keerulistest aariatest õnnestusid Lokutal peamiselt lüürilised (juba eespool mainitud II vaatuse võrgutus- aaria kaasa arvatud), kuid tehniliselt valmistavad probleeme kõrgregistri kasutamine ja kaunistused (näiteks aarias „Da tempeste il legno infranto“). Maitse asi, kuid võib-olla kuluks Kleopatra rollilahendusse veelgi rohkem *bravura*’t? Moraalses pankrotis jõhkardist Ptolemaiosena näitles end Caesari antipoodina tähelepandavaks jämekoomikast jõudu ammutav bass **Mart Laur** (laulukultuurist ma siinkohal aga vaikin). Arvan, et kui nõudlikesse rollidesse oma teatri võimekaid soliste ei jätku, on targem need siiski sisse osta.

Aga lavastus ise? Artikli pealkiri vastab rohkem kui kujundlikult sellele küsimusele, ent lisan siiski kommentaari. Ajal, mil originaali mõiste on ähmastunud ja alates postmodernismist moes koopiad, pastišid, defineerimatu mitmetähenduslikkus ja flirt minevikupärandiga, ei tähenda see siiski, et ooperirežiis originaali ei eksisteeriks. Vajadusel jäetakse terveid lõike välja või lisatakse isegi uusi, juba Georg Philipp Telemann tegi Händeli oopereist oma redaktsioone², ning nii käiakse ooperiliteratuuriga ümber ka tänapäeval, põhjenduseks selja taga tugev kontseptsioon. See on aktsepteeritud praktika ja midagi keelutat selles pole. Aga kui on olemas isegi mõne aasta eest valminud originaalne lavastus, võib hiljem vabalt tekkida ahvatlus ahvimiseks – olukorras, kus lavastajal pole ideed, pole fantaasiat ja inspiratsiooni, kuid on tellimus. Tahaks väga kuulda, mida David

McVicar Georg Rooteringi lavastusest arvab. Sama käib kunstniku- ja koreograafi töö kohta. Mida peetakse aastal 2012 plagiaadiks? Võib küll juhtuda, et üks mõte muutub populaarseks ja ta hakkab elama rahvusvahelist elu, aga ka siis leitakse talle uus vorm ning viidatakse häbenemata mõtte päritolule.

Etendus algab kavast. Mõõtmetelt ja kujunduselt meenutavad need ebapraktilise kujuga kavad automüügi brošüüre, trükitud tekstide kvaliteet kõigub aga seinast sein. Ooperisse mineja jaoks on „Julius Caesari“ kavvas asjatundlikud sisu seletavad ning tausta avavad paraku vaid Kristel Pappeli ja Sergei Stadnikovi artiklid, mida kahjuks ei täienda vaatuste kokkuvõtet ega sisulised intervjuud dirigendi ja lavastajaga, leidub ka faktivigu.

Estonia on barokkooperis pärast kolmekümmet aastat märgi uues-

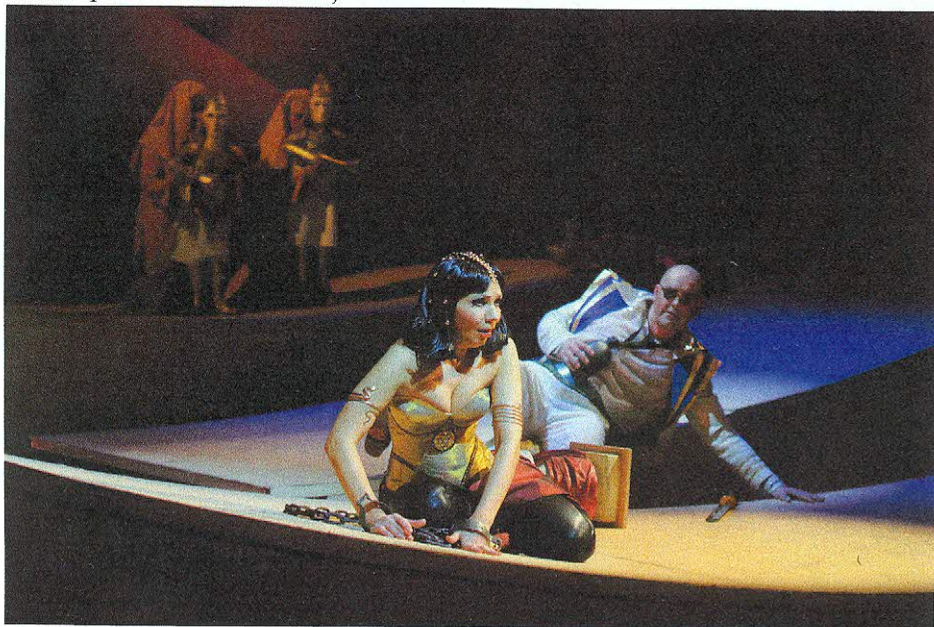
ti maha pannud. Tulemus pole mitte niivõrd halb, kuivõrd väga palju küsimusi tekitav. Kui vigadest suudetakse õppida, ollakse tulevikus õigel teel, ja ma loodan, et mõne aasta järel rõõmustab teater vaatajat vähemalt oma lavastusmeeskonna ja barokklaulus kvalitatiivse edasimineku teinud solistidega.

Kommentaariid ja viited:

¹ Arvustus põhineb vaid lavastuse esimese koosseisu esietendusel.

² Oper mit Herz. Das Musiktheater des Joachim Herz. Kd I. Von der Barockoper zum Musikdrama. Köln: Dohr, 2010, lk 26.

Kleopatra – Helen Lokuta ja Ptolemaios – Mart Laur.



Esiplaanil: Kleopatra – Helen Lokuta ja Nirenus – Triin Ella.
Harri Rospu fotod

